

מבט על, גיליון 806, 17 במארכ 2016

ששה חודשים למתקפת טרור הבודדים – המשך יבוא

אלון בן דוד

ישראל – הציבור, קובעי המדיניות וגם התקשורת – מתקשה להגדיר את המצב שבו היא נתונה מאז תחילתה של מתקפת טרור הבודדים, בספטמבר 2015. מאז אוקטובר, אחרי למעלה מ-250 פיגועים וניסיונות פיגוע, יותר מ-90 אחוזים מהם בוצעו על ידי בודדים. אמנם נרשמה ירידה מתמדת במספר הפיגועים. ואולם, אין סימנים להיעלמות התופעה. התסכול והעדר האופק של הפלסטינים בגדה המערבית ובירושלים תורמים לה, ולא פחות מכך – אווירת האלימות שמשרה דאע"ש במזרח התיכון.

כשנתקלים בתופעה חדשה ולא מוסברת, הנטייה היא לחזור למוכר ולכן מתקפת הטרור כונתה 'אנתיפאדה'. היו שכינו את התופעה "אנתיפאדת הבודדים" או "אנתיפאדת הסכינים", שכן מרבית הפיגועים הקטלניים היו פיגועי דקירה, אבל ספק אם המונח 'אנתיפאדה' הולם את המציאות שנוצרה. המשותף לשתי האנתיפאדות – שני אירועים שונים בתכלית זה מזה מבחינת אופיים ואופן התפתחותם – היה מעורבותה של החברה הפלסטינית, כמעט כולה, בעימות עם ישראל. ואילו כיום, החברה הפלסטינית צופה במבצעי הפיגועים מהצד, מהללת, אך לא מצטרפת. ההפגנות ההמוניות שהתקיימו באוקטובר סביב מעמדו של הר הבית בתואנה שישראל חותרת לשנות את הסטטוס קוו באתר התפוגו, וכיום רק עשרות יוצאים מדי יום שישי להתעמת שם עם צה"ל.

מבצעי הפיגועים לא נשלחו בידי ארגון, ונמצא שלרבים מהם סיפור אישי הכולל רכיב של מצוקה ואכזבה. זאת ועוד, מחקירת התוקפים שנותרו בחיים (כ-90) עולה שכולם קיבלו השראה מצפייה במדיה כלשהי – אינטרנט, טלוויזיה, עיתונות – שהמחישה בעיניהם את העוול שישראל מעוללת לפלסטינים ודרבנה אותם לעשות מעשה. לרבים מהם קרבה או הכרות עם אחד מ-180 הפלסטינים שנהרגו בחצי השנה האחרונה.

שלא כמו בזמן האנתיפאדה השנייה, אז עברו רוב המחבלים המתאבדים תהליך הכשרה של ימים, במתקפת הטרור הנוכחית נלקחה ההחלטה לפעול זמן קצר לפני הפיגוע. בין המפגעים גברים ונשים, הורים ורווקים, מובטלים ומועסקים. רובם המכריע תואם לפרופיל הקלאסי של המפגע הבודד: 71 אחוזים מהם בני 15-25, רובם רווקים, רובם לא מועסקים. דאע"ש מכון בדיוק לצעירים אלה – עבורם הוא יוצר את אווירת האלימות ההרפתקנית ומזמין אותם לשחק במשחק האמתי, ואף לזכות בברכת אללה. צעירים אלה, אשר יש בצה"ל המכנים אותם "צמ"מ" (צעירים משכילים ומתוסכלים) או "נאו-פלסטינים", בזים לכל מקורות הסמכות: הוריהם, הרשות הפלסטינית, ארגוני הטרור הממוסדים וכמובן ישראל. השיח ביניהם מתמקד בזכויות אדם בסיסיות ובשאיפה לסיום הכיבוש, אבל הם אינם מתעניינים במתווה הפתרון ואף פחות מזה ב"הקלות" שישראל מעניקה לפלסטינים. טרם יציאה לפיגוע חלקם דורשים ששום ארגון לא יקבל אחריות למעשה.

נראה שהמודיעין הישראלי המשוכלל חסר אונים מול מתקפת הבודדים. המנגנון היעיל שנבנה כדי לאתר התארגנות טרור נותר חסר תועלת, כשמדובר בטרור לא מאורגן ובהחלטה אינדיבידואלית, שאין לה שותפים. גם האלגוריתמים שפותחו כדי לאתר פלסטינים שמביעים ברשת חברתית רצון להקריב את עצמם אינם יעילים מול עשרות האלפים, שמבטאים עכשיו, מדי יום, רצון כזה. גם ההרתעה הישראלית אינה משפיעה על מערכת שיקוליו של מבצע הפיגוע. יש לשער שרוב המחבלים מניחים שלא יישארו בחיים, אבל הם יודעים שמשפחתם תזכה בכבוד ויקר חברתיים ובקצבה כפולה ונדיבה מהרשות הפלסטינית ומחמאס (כ-10,000–15,000 שקל בחודש). אמנם, ישראל מונעת שיקום של בתי מחבלים שנהרסו, אך ליד עיי החורבות הוקמו בתים חדשים והמשפחות לא נותרו ברחוב. מכאן, שהריסת הבתים, שאולי מפרנסת תחושת נקם בציבוריות הישראלית, אינה תורמת להרתעה. אפשר שגירוש משפחות של מפגעים לרצועת עזה היה מייצר הרתעה מסוימת, אך רעיון זה נבלם בעת הזו על ידי היועץ המשפטי לממשלה.

המדיניות הישראלית הכוללת מצליחה עדיין להכיל את התופעה ולמנוע את התפשטותה, בין היתר משום ש- 120,000 פלסטינים ממשיכים למצוא פרנסה בישראל ובהתנחלויות ואין להם אינטרס לאבדה. באחרונה קיבלה הממשלה החלטה להעניק אישורי עבודה ל-40,000 פלסטינים נוספים. אליהם מצטרפים כ-170,000 עובדי מדינה של הרשות הפלסטינית כמו גם 38,000 פלסטינים, המשרתים במנגנוני הביטחון של הרשות. שלושה מהם ביצעו פיגועים, אך רובם, למרות שהם אווזים בנשק, רוצים להמשיך בחייהם. ועם זאת, משום שמתקפת הטרור היא תוצר של אווירה, המונחים "גל טרור" או "סבב אלימות", שהצבא והתקשורת משתמשים בהם, אינם רלוונטיים לתאורה. האווירה האלימה כאן – והיא לא תעלם בקרוב.

מרתקת ביותר ודרמטית הצפייה באירועים מהצד על ידי אנשי התנזים של הפתח, הארגון החמוש הגדול ביותר בגדה. אנשיו השתתפו במשך מספר ימים בהפגנות שנערכו מצפון לרמאללה, אבל יושב ראש הרשות, אבו מאזן, מיהר לכנס את מזכירי הפתח בגדה והבהיר להם שאירועים אלה אינם משרתים את המאבק הפלסטיני. מאז, עשרות אלפי החמושים של התנזים נשארו מחוץ למעגל האלימות. הם נלחמים באש מול צה"ל בעת מעצרים הנערכים בקלנדיה או במחנה הפליטים ג'נין, אך אינם לוקחים חלק בפיגועים. מנגד, אם יצטרף התנזים לעימות תימצא ישראל מול אינתיפאדה חמושה, שתדרוש ממנה כיבוש מחדש של הערים בגדה ופירוק התנזים מנשק. לפי שעה זה לא קורה, אבל שורת תקריות אקראיות או התלהטות מלחמת הירושה על כסאו של אבו מאזן אפשר שיניעו את התנזים לצאת למערכה מול ישראל.

גם חמאס בעזה נותר מחוץ לאירועים. חמאס מממן מפגעים, קושר להם כתרים, מפיק סרטי הדרכה לדקירות, אך לא יוזם פעולה משטח הרצועה. רעיון ההתנגדות לישראל לא נזנח, אך חמאס מחפש הסדרה, שתבצר את מעמדו ברצועת עזה, ובינתיים הוא חופר מנהרות ליום פקודה בעוד ישראל מנסה לפתח אמצעים טכנולוגיים להתמודד מולן. עם זאת, ככל שתימשך ההתעלמות מהקריאות להסדרה שעולות מעזה כן תואץ הספירה לאחור לקראת סבב הלחימה הבא.

קבוצה נוספת שעלולה להצטרף לעימות הם ערבים אזרחי ישראל. אמנם, מאז תחילת האירועים היו תשעה ערבים ישראלים שביצעו או ניסו לבצע פיגועים. בנוסף, 36 ערבים ניסו להצטרף לדאע"ש ב-2015, עשרה מהם לוחמים כרגע בשירותו, ויהיו עוד שיצטרפו אליהם. אבל רוב האוכלוסייה הערבית בישראל, שמקרה נשמעות קריאות ההזדהות עם מבצעי הפיגועים, כמתחייב מבחינתה, צופה בצער בשקיעת העולם הערבי בשלולית דם ומחפשת את עתידה במסגרת המדינה הישראלית.

מי מוביל את העימות מול ישראל? בראש ובראשונה – תושבי ירושלים הפלסטינים. ירושלמים יצאו לדקור יהודים במאבק על הר הבית, ומאז המתקפות נמשכות, משום שביצוען אינו מסובך. בעיר, שישראל הכריזה עליה כמאוחדת לנצח נצחים, אין הפרדה בין האוכלוסיות הישראלית והפלסטינית, מה שמאפשר לכל פלסטיני מכפר עקב או מצור באהר להגיע חמוש למערב העיר. בסיפוח הישראלי של 20 כפרים ועיירות פלסטיניים סביב ירושלים ובהענקת תעודת זהות ישראלית לתושביהם, ישראל צירפה לתוכה 300,000 פלסטינים, שאינם מזדהים אתה ובה בעת נהנים מחופש תנועה מלא. חלקם מתגוררים בשכונות חסרות תשתיות אזרחיות ומשילות לחלוטין. מרחק עשר דקות נהיגה מכנסת ישראל שוכן מחנה הפליטים שועפאת על 60,000 תושביו. אין בו שירותים חברתיים, אין בו מערכת חינוך, ואפילו לא פינוי אשפה. זוהי פצצות זמן.

מה יכולה ישראל לעשות? ראשית, יש לשפר את ההפרדה בין ישראלים לפלסטינים, מה שיקטין את החיכוך ואת ההזדמנויות לפיגועים, בעיקר בירושלים ובתחומי הקו הירוק; שנית, יש ליזום מהלכים מול הרשות הפלסטינית, שישנו את האווירה – צה"ל מצביע על צפון השומרון ועל יריחו כמקומות שישראל יכולה לאפשר בהם שליטה פלסטינית מלאה; שלישית, יש לשפר את ההרתעה מול הבוודדים באמצעות גירוש משפחות מחבלים, שמביעות תמיכה בפיגועים, לעזה. מדובר בענישה קשה, הכרוכה בשאלות משפטיות ומוסריות כבדות, אבל יש לשער שאם ידע המחבל שבמעשיו הוא גוזר אומללות על משפחתו – יגדל הסיכוי שיימנע מלפעול.

ממשלת ישראל, לפי שעה, בוחרת בקו של הצהרות תקיפות, הכלה ועשייה מינימלית. בהעדר יוזמה ישראלית, שתשנה את האווירה ותביא להפרדה בין האוכלוסיות באזורי החיכוך העיקריים, יישאר הגב הישראלי חשוף לדקירות הבוודדים.